

lehetetlen néhány mondatban összefoglalni. Tudja, hogy műveltség nélkül nincs demokrácia. Szabadegyetemet tart, a magas színvonalú ismeretterjesztés híve. Benedek Marcellnek otthont jelentett a Világosság. De az irodalmi élet és politikai vonatkozásai nem hagyják nyugodtan. Gaál Gábor „korparancsokat” hirdető vezércikkeket ír, elkezdődik a Toldi-vita, Benedek Marcell Arany Jánost védi. A komor környezet, a gyanakvás légköre elűzi szeretett Erdélyéből Benedek Marcellt. Jékely és Benedek irodalmi tevékenysége Budapesten folytatódik. Igaza volt Jékelynek, aki *Másodvirágzás* c., Benedek Marcellnek ajánlott versében így fogalmazott: „Jönnek gonoszjáró napok. Kioltom / a tüzeket, elborítom szemem, / s maradék emberi mivoltom / katalépsziás álomba teszem.”

Kántor Lajos irodalomtörténeti munkája valóban egy másfajta erdélyi krónikát tár elénk. A pillanathoz kötődő publicisztikai művektől elzárkózik, ő mindenekelőtt az utókor mérlegeléséhez, a higgadt irodalomtörténeti összegzéshez gyűjtött össze rengeteg adatot. Nem felesleges az erdélyi sajtó – például a Világosság – hatalmas erdőrengetegében járnunk, ha kézen fog minket egy olyan avatott vezető, mint Kántor Lajos, aki tudja, merre vezetnek az erdőben az utak, hogyan juthatunk előbbre. Kántor Lajos erdélyi krónikája az „egyetlen menedékhez”: a múlt igazi értékeihez vezet el minket. S így válik munkája a publicisztikai pillanatnyiságon mindig túllépő irodalomtörténetté, az egymásnak szegeződő nézetek, cikkek, vélemények, alkotások teljességévé. Ezt a hagyományt, ezt az elkötelezettséget, ezt az erdélyi örökséget fogalmazza meg Jékely Zoltán 1968-ban; „Ha van nekem ilyen, vagyis saját prózanyelvem, akkor természetesen Erdélynek köszönhetem. Apám enyhén székelyes mondatlejtése – a szókincs erőltetése nélkül –, nagyanyám, anyám kolozsvári, mondókákkal sűrűn fűszerezett cívisnyelve, a vasárnapi istentiszteletek Károli-bibliás nyelvkincese, székelyföldi vagy kalotaszegi osztálytársaim jóízű, csavaros-népies tájnyelve, Alsó-Fehér megyei szolgálólányok történetei, Benedek Elek itt-sem-volt, ott-sem-volt mesevilágának nyelve...” S ezt az erdélyi nyelvet, hagyományt, múltat, értékeket kell megőrizni – a jelent s tán a jövőt is építve. (*Hétorony Könyvkiadó, 1992.*)

Lszeker Endre

Szlovákia magyar közélete

KI KICSODA KASSÁTÓL PRÁGÁIG?

Ahogy a könyvkiadók általában, a lexikonszerkesztő műhelyek is megszapordtak a rendszerváltozás óta. Az Akadémiai Kiadó végre valóban elkezdte a nagylexikon munkálatait, és készít néhány szaklexikont, így az *Új magyar irodalmi lexikont*. Mellette azonban létrejöttek különféle vállalkozások. A Petőfi Irodalmi Múzeum 1990-ben Viczián János gondozásában elkezdte Gulyás Pál írói életrajzlexikonának folytatását; Nagy Csaba munkájaként pedig *A magyar emigráns irodalom lexikonának* sorozatát. A Kassák Kiadó Ványi Ferenc 1926-ban megjelent irodalmi lexikonának hasonmása után jövőre ígéri két kötetben a huszadik századi magyar irodalom lexikonát.

A szekszárdi Babits Magyar–Amerikai Kiadó Rt. még nagyobb vállalkozásba fogott: részint átvette a *Révai nagy lexikon* hasonmás kiadásának megvalósítását, amelybe a Szépirodalmi Könyvkiadó belerokkant, részint pedig nekilátott a *Révai nagy lexikon* új sorozatának előkészítéseként *A századvég magyarsága* címmel *kortárslexikon-sorozat* kiadásához.

A lexikográfiai *who's who* (ki kicsoda?) műfaját hazánkban néhány kezdemény (*Ki kicsoda? Kortársak lexikona*, 1937; *Keresztény magyar közéleti almanach*, 1940) után nagy késéssel a Kossuth Kiadó honosította meg (1969, 1972², 1975³, 1981⁴). A rendszerváltozás után a Biográf szerkesztőség vállalta a kockázatot a cseppfolyós gazdasági-társadalmi viszonyok közepett a *Magyar ki kicsoda 1990* kiadásával, benne 6000 hazai közéleti személyiség adataival. Újabb merész lépésként jelentek meg a hazai könyvpiacra még nagyobb vállalkozással, az immár 12 000 címszót tartalmazó *Magyar és nemzetközi ki kicsoda 1992*, majd a több mint 12 500 rövid életrajzot nyújtó *Magyar és nemzetközi ki kicsoda 1994* című kiadványokkal. Ez minőségben is túlszárnyalt valamennyi előzőt; célszerű rövidítéseivel, kisebb betűtípusával elérte a műfaj nemzetközi színvonalát.

Címe ellenére nem igazán kortárslexikon a Magvető Könyvkiadónak még 1989-ben megjelent *Kortárs magyar írók kislexikona* című kiadványa, mert következetlenül fölvetette az elhunytakat is: önkényes szempontja szerint mindazokat, akik a Kádár-rendszerből 1959-ben újjászervezett írószövetségnek tagjai voltak. Ez volt egyik oka, hogy az általam elkezdett munkát 1987-ben abbahagytam, s a kiadó nélkülem folytatta.

A Babits Kiadó kortárslexikon-sorozatában két éven belül tucatnyi szakmai kötetet tervez. A sorozatszerkesztő Viczián Jánosnak a Magyar Nemzet 1993. július 29-ei számában megjelent nyilatkozata szerint egy-egy kötete a sajtóban, a sportéletben, a közgyűjteményekben (könyvtárakban, levéltárakban, múzeumokban) és a kiadókban, az egészségügyben, a művészeti életben, a mezőgazdaságban és a felsőoktatásban működő jeles szereplők életrajzát nyújtja majd. Segédkönyvként társul a sorozathoz a *Címszólexikon*, amely minden eddigi magyar lexikon címszavát összesíti. Ismét külön kötet tartalmazza az Országos Széchényi Könyvtár kötelees példányaiból összeállott gyászjelentés-gyűjteményének jegyzékét (*Necrologium Hungaricum*).

A vállalkozás első kötete, amely *Szlovákia 1223 magyar közéleti szereplőjének adatait tartalmazza*, kétféle sorozatszámot is visel: a belső címlapon fönt *A századvég magyarsága 1.*, lent *A Révai új nagylexikona segédkönyvei I.* látható. Nem világos e kétféle sorozat egymáshoz való viszonya. Melyik a nagyobb, amelynek része a másik?

A kiadvány, eleve vállalt korlátai ellenére, dicséretes. A szerkesztők tudták, hogy körleveleikre nem minden címzett válaszol, így adattárunk szükségképpen csonka lesz. De hát: aki bújt: bújt, aki nem: nem. Aki nem tart igényt a lexikonbeli halhatatlanságra, magára vessen. Jóllehet, a kimaradók szempontjait is meg lehet érteni. Az előszó, miután föl sorolja a korábbi szlovákiai életrajzi lexikonokat, almanachokat, adattárakat, monográfiákat, antológiákat, hozzátéveszi: „Adatgyűjtésünket nehezítette az a széles körben ismert tény, hogy a II. világháború után a megtorlás éveiben a szlovák sovíniszták e lexikonok és évkönyvek alapján állították össze a háborús bűnösök, a kitelepítendőök, a deportálandók névsorait. Ennek emléke ma is riasztóan hatott, több embert arra indított, hogy elzárkózzék a lexikonunkban való szerepléstől. Hasonló félelem támadt a pártállam magyar tisztségviselőinek körében is, akik a megtorlástól tartva, többségükben nem kívántak szerepelni lexikonunkban. Néhány értelmiségi, művész, tudományos kutató, közéleti ember, előmenetelét féltve, nem merte ország-világ előtt megvallani magyarságát.”

Annál csodálatosabb, hogy több szabályos szlovák vezetéknevű (pl. Hlavatý, Holubek, Hornýák, Hunčík, Kolár, Majerčík, Paulický, Pilecky, Píndes, Sliacky, Sutyák, Szukálek, Žernovický) magyarnak tartja magát. Számos asszonynevből meg az derül ki, hogy férje szlovák. Bizonyára a szlovákosító anyakönyvezés következménye, hogy Mócsi Sándor nevének írásmódja 1960 óta Mózi!

A névtan is talál elemeznivalót e lexikonban. Számomra pl. érdekes, hogy a jellegzetesen dorozsmainak ismert Czékus, jánoshalminak tartott Agócs is akad a magyar Fölvidéken.

Nagy szolgálatot tesz a kiadó a szlovákiai magyarság nemzeti tudatának ébrentartásában, ösztönzésében ezzel a kiadvánnyal. A parlamenti képviselőkön kívül írók, tanárok, papok, színészek, orvosok, polgármesterek stb. neve – bátorítás az óvatoskodóknak, hogy nem szükségszerű magyarságuk megtagadása. Ezerféle foglalkozású magyar közéleti szereplőt tart nyilván a kötet mutatója. Köztük van a református püspök – 1990 óta Mikó Jenő – és az az általános iskolai tanuló, Nagy Anna (*1978), aki 1991-ben a kassai Kazinczy-napok kiejtési versenyén második helyen végzett. Tánccsalénekes, nótafa, gyúró, váltókezelő, sőt juhász is található a lexikonban. A legérdekesebb foglalkozású számomra ez volt: *fedélzetmester, költő!*

Ez a lexikon is csorbát ejt a *ki kicsoda*, a kortárslexikon műfaján: fölvesz néhány elhunytat is. (Pl. Blaskovics József, Duka Zólyomi Norbert, Klór Károly, Krocsány Dezső, Molnár Tibor, Virág József.) Jórészt a munkálatok közben hunytak el, így érthető, ha a szerkesztőknek (a pozsonyi Szőke Józsefnek és a budapesti Viczián Jánosnak) nem volt szívük a már megszerkesztett címszavak kihagyásához. De olyan is akad, aki még 1985-ben hunyt el, mint Varsányi László.

Az anyaggyűjtést a bevezető szerint 1991 nyarán zárták le. Ekkor választották a prágai egyetem nyugalmazott professzorát, Rákos Pétert a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság szegedi közgyűlésén elnökké. Ez kimaradt a róla szóló címszóból.

Néhány esetben nem ártott volna a név kiejtését fonetikusán is leírni. Pl. Chovan Ilonától meg lehetett volna tudni, hogy a családi hagyomány szerint vezetéknevét *csován*nak vagy *kován*nak kell-e ejteni. A lexikonnak föladata a helyes ejtést rögzíteni, terjeszteni.

Kár, hogy a kötet nem ad fölvilágosítást a régi magyar és a mai szlovák helységnevek megfeleléséről. Lengyel Sándor katolikus lelkész lakáscíme Horné Saliby; hogy ez Felsőszeli, csak azért tudhatjuk, mert a címszóban előbb olvastuk, hogy 1990 óta Felsőszelin plébános. Ámde aki nem tudja, hogy Šamorin magyar neve Somorja, azt sem fogja tudni, hogy Bugár Béla parlamenti képviselő, a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom elnöke, ott lakik.

A betűrendben rossz helyen vannak az olyan vezetéknevek, amelyek előtt megkülönböztető névrövidítés van. G. Kovács László helye nem a G. betű elején, hanem a Kovácsok közt, H. Kubik Kataliné Kubička után, Sz. Danyi Iréné Danter Izabella után. Igaz, utalók találhatóak itt, de ezek fölöslegessé válnak, ha a szerkesztők a betűrendi szabályok szerint járnak el.

Két helyen is előfordul Laczkóné Kiss Ibolya neve. A lipótszentmiklósi orvosnak, a szlovákiai magyar irodalom érdemes alakjának nevét a *Magyar irodalmi lexikon* (1963) L. Kiss Ibolyának írja. (Szerinte 1904-ben született, de amikor 1980-ban elhunyt, azt írták róla, hogy 86 évesen érte a halál, tehát 1894-ben születetett.) Nevét a *Ki kicsoda Kassától Prágáig?* mindkét helyen és a mutatóban is hibásan írja, mert férje szlovák volt, Miloš Lacko. Tehát helyesen *Lackóné Kiss Ibolya*.

Megelégedéssel látom, hogy a lexikon bőven élt rövidítésekkel. A *lásd* rövidítése azonban nem lehet *ld.*, mert ezt érvényes helyesírási szabály rögzíti *l.* alakban. Az olyasfajta mozaikszavak, mint a *Csemadok* vagy a *Matesz*, nem írható csupa nagybetűvel, mint a *MÁV*, hiszen nem csupán a kezdőbetűket tartalmazza. Furcsán hat az ilyen takarékoskodás is: „Bartha Tibor- és Vörös Vincénével”, „Csanda Sándor- és Vörös Júliával”. A rag csak akkor takarítható meg, ha azonos. Csúf szeplő a címben a fölösleges kötőjel (Kassától – Prágáig).

A bevezetőben azt állítja a szerkesztőség, hogy ez az első magyar életrajzgyűjtemény, amelyhez mutatók készültek. Ez nem egészen igaz. Az előbb említett kortárs írólexikonhoz ugyanis – igaz, utóbb, 1991-ben, külön füzetben, *A Somogyi-könyvtár kiadványai* 32. számaként – irányítással Juhász Zsuzsa elkészítette a *Kortárs magyar írók évfordulónaptárát*, vagyis az év minden napjára eső születésnapok kimutatását.

Az igaz viszont, hogy *ennyiféle mutató még sohasem készült lexikonhoz, s ebben ez a kiadvány minta lehet*. Munkálatait ötletesen könnyítette meg, hogy a címszavakat sorszámozták, így egyrészt már kéziratban elkészíthették, hiszen a tételszámok nem változtak a nyomdai szedés után, mint a lapszámok, másrészt könnyebb a keresés, hiszen nem kell egész lapon végigfuttatni a szemet, csupán a szám megjelölte sorokon. Ez még a terjedelmesebb címszavak esetében is ritkán több mint egy lap.

A személynévmutató a címszavakban előforduló összes nevet kiugrasztja. Itt néha a fölöslegesen sok zavar, mert időpocsékoló lapozásra készíti a használót. Nevek olyan összetételben is szerepelnek itt, amelyek más mutatóban megismétlődnek. Fábry Zoltánról 15 tételt kapunk, ám ha sorban fölütjük őket, kiderül, hogy közülük egy a róla elnevezett klubról, kettő a róla elnevezett díjról, egy a róla készült színpadi műről, egy a fényképeiről, egy a szobráról, egy a házáról szól; tehát csak nyolc nyújt érdemi közlést életművéről. A többinek *tárgymutatóban* volna helye. A Fábry Zoltán Főiskolai Klub és a Fábry-díj szerepel is az intézmények mutatójában. Ámbár itt is következetlenségre bukkanunk: egyrészt ez utóbbi mutatóban csak egy tételt találunk a díjról (1131), holott még egyben (1029) előfordul, másrészt a Fábry-napok (991) itt szerepel, Fábry neve alatt azonban nem. Még nagyobb a csalódásom Juhász Gyula nevének előfordulásai kapcsán. Az itt található 7 tétel *egyike sem rejt érdemi közlést* a költőről. Egy tétel (496) nem is őt jelzi, hanem az egyik címszó tulajdonosát, az 1956-ban született Juhász Gyula párkányi vámhivatalnokot. A többi hatból négy a nyitrai Juhász Gyula Ifjúsági Klubra utal (mind megtalálható az intézményi mutatóban is!), egy az ugyancsak nyitrai Juhász Gyula Irodalmi Színpadra, egy pedig egy róla szóló irodalmi műsorra.

A születési helyek és a születésnapok mutatójában csak kicsivel több papírt kívánt volna, ha a rejtvényként ható *tételszámok helyett mindjárt a neveket sorolták volna föl*. Ez megkönnyítené a használó dolgát. Egyébként egyetlen szegedi születésű szerepel: a már említett Dodekné Chovan Ilona (*1917). A cikkekben előforduló helységnevek mutatójának logikus helye rögtön a születési helyek mutatója után volna.

A születési évek mutatójának e pillanatban nem sok értelmét találok. Legföljebb érdekesség, hogy a lexikonban szereplők legfiatalabbja 1978-ban, legidősebbje 1900-ban született. A napok mutatója a köszöntési alkalmakon kívül talán demográfiai tanulságokra is alkalmas. Mi lehet az oka, hogy az év 365 napjából 17 „terméketlen nap”, olyan, amelyen több mint ezer fő átlagában nem született senki? (Febr. 2., 15., márc. 1., 5., ápr. 26., 27., júl. 28., aug. 7., 28., 29., szept. 10., nov. 3., 10., 21., dec. 15., 24., 31.)

Ha az élők megérdemlik, hogy kisebb-nagyobb környezetük születésnapjukon köszöntse, az elhunytak évfordulóiról is illik megemlékezni. Ha már a *Ki kicsoda* megszegté a műfaji szabályt, és fölvette az elhunytakat, a halálzási napok mutatóját is megadhatta volna.

A foglalkozások mutatójának rendszere sem mindig logikus. *Lelkész* rendszó nincs, hanem az ez alá tartozó fogalmak szét vannak tördelve, szórva ilyenekre: *bencés szerzetes, premontrei szerzetes, református lelkész, református püspök, református püspök-helyettes, római katolikus esperes-plébános, római katolikus kanonok, római katolikus lelkész, római katolikus plébános*. Helyesebb lett volna *lelkész* címszó alatt alosztásokkal tagolni mindezt: így egy helyen, mégis elkülönítve, tehát két előnyt egyesítve lehetne őket megtalálni.

Hasznos a kötet elején adott tájékoztatás az 1919 óta bekövetkezett közigazgatási változásokról és az iskolarendszerről, a végén pedig a magyar nyelvű lapokról.

Talán bíráló észrevételeimet a szerkesztők hasznosíthatják a következő kötetekben. Ezeket érdeklődéssel várjuk.

Péter László

Tyúkmonysültnyi idő

Azaz amíg egy tojás megfő, legfeljebb annyi idő jut olvasásra azoknak, akik nem hivatásszerűen, inkább csak kedvtelésből, ismereteik gyarapítására, élményeik gazdagítására vesznek könyvet a kezükbe. A *Magyarország Krónikája* kis kötetei így már pusztán terjedelmük alapján is bizton jelentős olvasótáborra számíthatnak, hisz a 12 részből álló sorozat egy-egy könyve egyetlen nyugodtabb délutánon vagy csendesebb estén elolvasható. Ám a kiadó nemcsak arra gondolt, mennyire kevés napjainkban az írott szóra szánható idő, de olvasáskultúránk újabb jelenségeihez is igazodni igyekezett. Mivel a sorozat kötetei egy átlagos méretű zsebben is jól elférnek, azokat bárhová magával viheti a lelkes érdeklődő, s pillanatnyi nyugalmat rögtön az olvasásnak szentelheti. Aki pedig nem híve a hevenyészett, alkalom diktálta ismeretszerzésnek, szeretet alaposabban elmélyedni olvasmányaiiban, s netán azok egymásutánját még megtervezni is képes, a 12 kis könyv erre is módot kínál. Januártól decemberig nem múlhat el hónap anélkül, hogy Magyarország történetének újabb fejezete fel ne táruljon. Egyelőre csak a december okozhat gondot, mivel a sorozat záró darabjának tervezett, a legutóbbi negyven év történetét tárgyaló kötet eddig még nem jelent meg.

A Magyarország Krónikája köteteknek tehát már a kiadása jelzi a felismerést, miszerint a tudományos igényű munkák kelendősege a könyvpiac törvényeihez való alkalmazkodáson legalább annyira múlik, mint a kiadványok tartalmi újdonságán, érdekességén. Ez utóbbi már a Szerzők felelősege, ám ez esetben a kiadói találékonyságot szerencsésen egészítette ki a kiváló alkotóközösség. Magyarország történetét a magyarság születésétől napjainkig az egyes korszakok avatott kutatói dolgozták föl, köztük néhány olyan fiatal szakember, akiknek jelen munkája bátran sorolható első, jóreményű tudományos szárnypróbálgatásaik közé.